

1312

Steinbaum

E. L. Niezabitowski.

Materialy do fauny sztok (Chrysididae) G
lcyi

J. 450.

skut
do zap. 5660.
28. 1. 1901

Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Um. w Krakowie.

1901

S. 750.

Materyały do fauny Złotek ¹⁾ (Chrysididae) Galicyi

Napisał

Dr. Edward L. Niezabitowski.

Jedną z najpiękniejszych grup błonkówek, tak pod względem bogactwa jak i świetności barw, stanowią złotki. Żadna inna rodzina błonkówek nie może się z nią równać, a tylko niektóre chrząszcze z pośród owadów, a kolibry między ptakami mogą się poszczycić podobną pięknością i grą barw. Ciało złotych w promieniach słońca mieni się wszystkimi kolorami tęczy, bo też i życie ich ściśle z ciepłem i światłem słonecznym jest związane. W godzinach największego skwaru, na przedmiotach najwięcej wystawionych na promienie słońca, jak budynkach drewnianych, starych murach, gliniastych i piaszczystych urwiskach, widać je uwijające się żywo i zaglądale w każdy otwór, w każdą szczelinę. Niech jednak tylko słońce przysłoni się chmurą, w jednej chwili, jakby za dotknięciem różdżki czarodziejskiej niktą wszystkie złotki i najwprawniejsze oko badacza nie wysledzi ich kryjówek. Jakież cel mają te ciągle ich wędrówki po miejscach słonecznych? Przypatrzysz się bliżej, wprawne oko pozna, że po wymienionych miejscach uwijają się prawie wyłącznie samiczki, zajęte troską o złożenie jajka i zabezpieczenie życia swemu potomstwu, podczas gdy samezki pędzą swój krótki żywot bez troski na

¹⁾ Nazwy złotych użyłem zamiast dawniej używanej nazwy złotolitek, która mem zdaniem była nieodpowiednią.

kwiatkach pięciorników i różnych roślin okółkowych, czerpiąc z nich słodki nektar. W tych samych miejscach, po których uwijają się złotki, w dziurkach drzewa i ziemi, niekiedy w opuszczonych domkach ślimaków, składają swe jajka przeróżne owady osowate, a dla zabezpieczenia wylęgłej gąsieniczce pożywienia znoszą następnie do komórek ubezwładnione żądłem gąsienice, pająki i różnorodne owady, poczem otwór starannie zalepiają trocinami, jeśli się znajduje w drzewie, piaskiem i gliną, gdy znajduje się w ziemi. Z czasu, jaki upływa między złożeniem przez osę jajka, a przyniesieniem zdobyczy i zamurowaniem komórki, korzysta złotka i wkradłszy się do cudzego mieszkania, składa w kącie swe małe jajeczko. Dopiąwszy swego celu, szybko się oddala i obserwuje z daleka, czy gospodarz nie spostrzeże niemiłego nabytku. Zdarza się jednak, że gospodarz wróciwszy wcześniej do domu, zastaje nieproszonego gościa; wtedy karze go dotkliwie silnymi szczękami i z gniazda wyrzuca. Na podobne wypadki przygotowane są odpowiednio złotki, uzbrojone w twardy wypolerowany pancerz, po którym obślizgują się szczęki przeciwnika, a nadto posiadają możność zwiłania się w kłębek, podobnie, jak to czynią jeże, stonogi i wiję, i ukrywania w ten sposób słabszych organów, jak nogi i rożki. Mimo to jednak często się zdarza, że złotka wydostawszy się z szczęk przeciwnika, uchodzi okulawiona lub pozbawiona jednego z rożków.

Jeśli gospodarz nie spostrzegłszy ukrytego w kącie jajka złotki, zamuruje komórkę, to po upływie 3 lub 5-ciu dni wykluwa się z niego drobna beznożna gąsieniczka, opatrzona wysuwalnym pyszczkiem, uzbrojonym parą krótkich, silnych, trójzębnych szczęk. Zapomocą tych szczęk wgryza się gąsieniczka złotki w skórę ostatniego pierścienia ciała gąsienicy osy, która pierwiej wyląglszy się, już znacznie podrosła. Odtąd zwolna, by jej od razu nie zabić, wysysa mała gąsieniczka swą żywicielkę, która ginie dopiero, gdy po upływie 12—18 dni gąsieniczka złotki dorosła do swej normalnej wielkości. Po upływie tego czasu gąsieniczka poczyną się oprzędzać, snując nitkę z lepkiego, z pyszczka wydzielanego płynu, który na powietrzu zaraz krzepnie. Kokon złotki bywa różnej wielkości, kształtu zwykle nieregularnie obłego, barwy białej, żółtej lub brunatnej. Oprzędłszy się, gąsienica traci ruchliwość i pozostaje w tym stanie aż do następnej wiosny. Dopiero, gdy słońce zacznie znowu dogrzewać, ulega gąsieniczka przeobrażeniu w delikatną przezroczystą nimfę, której skóra po 8—10 dniach twardnieje i złotka się wykluwa. Życie złotek w formie doskonałej nie jest długie, gdyż u samicek trwa nie wiele więcej jak dwa miesiące od czasu wyklucia się z kokonu; u samców zaś znacznie jest krótszem.

Ciekawem jest, że gąsienica złotki nie tknie nigdy zapasów swej żywicielki, a w przypadkach, gdzie umyślnie usuwano gąsienice osy, pozostawiając jej zapasy żywności gąsienicze złotki, ta ostatnia zawsze ginęła z głodu, nie tknąwszy zapasów nie dla niej przeznaczonych.

Liczba poznanych dotąd z całego świata żłotek wynosi 600 gatunków. Zdawałoby się powinno, że stworzenia tak ściśle związane z ciepłem i światłem słonecznym, powinny najliczniej i w najpiękniejszych formach występować w strefie gorącej. Tymczasem rzecz ma się wręcz przeciwnie, gdyż największa liczba gatunków i najpiękniej ubarwionych należy do strefy palearktycznej. Pod względem rozsiedlenia ich w różnych częściach świata stosunek jest mniej więcej następujący: Europę zamieszkuje gatunków około 240, Azyę 220, Afrykę 200, Amerykę 165, Australię 31.

Stanowisko żłotek w systematyce nie jest ustalone. Budowa anatomiczna zbliżone są najwięcej do żądłówek, podczas gdy sposób ich życia podobny jest jak u gąsieniczników, zwłaszcza że i między żłotkami jest pewien rodzaj, mianowicie *Cleptes*, który podobnie jak gąsieniczniki składa jajka wprost w gąsienice pilarzy z rodziny *Nematidae*.

W Galicyi żłotkami zajmował się tylko Prof. Dr. A. Wierzejski, który w roku 1867 podał w swym Przyczynku do fauny owadów błonkoskrzydłych¹⁾ 20 gatunków żłotek. Odtąd działał tym nikt się więcej nie zajmował. W roku ubiegłym zabrałem się do opracowania tej ciekawej, choć nielicznej rodziny błonkówek. Za materiały służyły mi zbiory częścią moje, pochodzące z różnych stron Galicyi, częścią zbiory Prof. W. Kulczyńskiego (zgromadzone częścią przez ś. p. Jana Cieślaka), i Komisji fizyograficznej. Te ostatnie zebrane głównie przez Prof. Dr. A. Wierzejskiego, w południowej części Podola, Prof. B. Kotulę i Prof. A. Wagę.

Nowych dla fauny Galicyi przybyło gatunków 20 (w spisie oznaczonych gwiazdkami) tak, że suma ogólna wynosi 40 gatunków. Liczba ta, jak sądzę, powiększy się jeszcze znacznie po dokładnem zbadaniu okolic górskich i Podola. To ostatnie wyróżnia się znaczną ilością gatunków, znanych tylko z południowej i południowo-wschodniej Europy. Liczba znanych dotąd z Galicyi gatunków nie jest zbyt małą, wzięwszy na uwagę to, że Niemcy, które są pod względem faunistycznym dosyć dokładnie zbadane, posiadają gatunków tylko 63, a z całego Państwa Austriackiego znanych jest gatunków 77.

¹⁾ Sprawozd. Komisji fizyograf. c. k. Tow. nauk. Krak. T. II.

W spisie podają również niektóre miejscowości z Królestwa Polskiego i Ukrainy, z których złotki znajdują się w zbiorach Prof. A. Wagi.

CHRYSIDIDAE. Latr.

Cleptinae. Aaron.

Cleptes. Latr.

- nitidulus* Fabr. Toutry ¹⁾ 11. sierpnia, Ustrzyki.
semiauratus Latr. Kraków, 6. czerwca; Bińkowice 26. lipca; Nowa Wieś 10. sierpnia; Ustrzyki; Lwów, 5. czerwca; Lisienice, 1. czerwca.

Ellampinae. Aaron.

Ellampus. Spinola.

- aeneus* Spin. Dobczyce, 14. lipca; Janów, 27. sierpnia; Bucyki, 3. sierpnia; Sinków, 8. sierpnia; Skała, 22. sierpnia.
auratus Spin. Kraków, 30. maja, 23. czerwca; Bińkowice, 25. sierpnia; Witkowice, w sierpniu; Ustrzyki; Żegiestów, 19. sierpnia; Lwów; Drańcza (pagórek pod Brodami); Tulin (Podole), 12. czerwca; Kalinowce, 3. września.
**bidens* Schek. Podole w sierpniu.
pusillus Dahlb. Ustrzyki; Lwów; Krzywczyce, 28. czerwca; Janów, w sierpniu; Stanisławów, 14. czerwca; Bucyki, 25. lipca; Sinków, 6. sierpnia; Skała, 10. lipca.
scutellaris Dalla-Torre. Kraków, 18. lipca; Bińkowice, 9. sierpnia; Sicha, 3. sierpnia; Ustrzyki; Lwów, 5. czerwca; Bucyki, 14. czerwca.
**truncatus* Dahlb. Kraków; Bucyki, 12. czerwca; Sinków, 4. sierpnia.
**violaceus* Wesm. Szczawnica; Lwów; Lisienice.
**Wesmaëlii* Chev. Kraków, 6. lipca; Ustrzyki; Bucyki; Skała, 28. sierpnia.

Hedychrinae Mocsáry.

Holopyga Dahlbom.

- amoenula* Dahlb. Bińkowice, 24. lipca; Lwów, 8. czerwca; Ustrzyki; Bucyki, 14. czerwca; Warwaryńce, 6. lipca; Skała, 16. lipca; Sinków, 4. sierpnia; Przydonica ²⁾, 16. lipca.

¹⁾ Miodobory.

²⁾ Koło Gródka nad Dunajcem.

- ardens* Mocs. Borek Fałęcki, 29. czerwca; Sucha; Ustrzyki; Lwów; Sinków, 4. sierpnia.
- **curvata* Mocs. Tatry, 2. lipca; Lisienice, 4. lipca; Skała, 30. czerwca; Stawiszczce.
- **fervida* Ab. Sinków, 25. czerwca; Kalinowce, 13. lipca.
- **gloriosa* Dahlb. Krzywczyce, 6. czerwca.
- rosea* Mocs. Kraków, 13. lipca; Bienkowice, 26. lipca; Nowa Wieś, 23. sierpnia; Żegiestów, w lipcu; Sinków, 9. sierpnia; Mielnica, 17. sierpnia; Warwaryńce, 6. lipca; Skała, 23. sierpnia; Bucyki, 19. sierpnia.
- **sculpturata* Mocs. Kraków, 7. lipca; Pieniaki, 7. sierpnia; Sinków, 4. września.

Hedychrum Latreille.

- **caerulescens* Schuck. Lwów.
- nobile* Mocs. Kraków, 13. lipca; Bienkowice, 23. lipca; Regulice, w lipcu; Zabierzów, 30. sierpnia; Sucha; Tenczyn; Szczawnica; Ustrzyki; Sucha; Lwów; Skała, 17. sierpnia; Mielnica, 17. sierpnia; Sinków, 9. sierpnia; Bucyki, 18. sierpnia; Tulin, 12. sierpnia; Przydonica, 13. lipca.
- rutilans* Dahlb. Ustrzyki; Lwów; Janów, 29. sierpnia; Sinków, 4. sierpnia; Bucyki, 12. sierpnia; Toutry, 11. sierpnia; Stawiszczce.
- **Szaboi* Mocs. Kraków, 4. września; Lwów; Stawiszczce.

Chrysidina Mocsáry.

Chrysogona Förster.

- **pumila* Mocs. Galicya.

Stilbum Spinola.

- cyanurum* Mocs. var. *nobile* Spin. Skała, 12. sierpnia; Filipkowce, 14. lipca.

Chrysis Linné.

- austriaca* Fabr. Kraków, 11. lipca; Bienkowice, w maju; Szczyrzyce; Dobczyce, 15. lipca; Ustrzyki; Krościenko, 13. lipca; Sucha; Żegiestów; Przydonica, 18. lipca;
- cyanea* L. Kraków, 12. czerwca; Bienkowice, 20. lipca; Sucha; Tatry; Bojanów koło Niska; Żegiestów; Szczyrzyce; Ustrzyki; Lwów; Głębocka, 15. lipca; Drohobycz; Przydonica, 17. lipca; Sinków, 8. sierpnia; Tulin, 21. sierpnia; Warszawa.
- **dichroa* Dahlb. Galicya.

- fulgida* L. Kraków, 20. czerwca; Bieńkowice, 11. sierpnia; Witkowice, 19. maja; Wadowice; Żegiestów, 19. sierpnia; Szczyrzyce; Głęboka, 15. lipca; Przydonica, 15. lipca; Sucha, Szczawnica; Skala, 1. sierpnia; Droginia; Warszawa; Krośniewica.
- gnita* L. Kraków, 5. czerwca; Bieńkowice, 15. lipca; Dziekanowice, 19. lipca; Droginia; Sucha; Szczawnica; Chrzanów, 11. czerwca; Szczyrzyce; Rabka; Lachowice, 26. lipca; Przydonica, 20. lipca; Tatry; Głęboka, 7. czerwca; Drohobycz; Lwów; Ustrzyki; Tarnopol, 20. lipca; Zaleszczyki, 23. lipca; Bucyki, 3. czerwca; Tulin, 17. czerwca; Mielnica, 15. sierpnia.
- **incrassata* Spin. Skala, 25. czerwca.
- leachii* Schuck. Sinków, 6. sierpnia.
- **neglecta* Schuck. Kraków, 10. czerwca; Rabka.
- **pulchella* Spin. Sinków, 7. sierpnia.
- **pustulosa* Ab. Galicya.
- **rutilans* Ol. Sinków, 4. sierpnia.
- splendidula* Rossi. Lwów.
- **succincta* L. var. *bicolor*. Lep. Szczawnica; Ustrzyki; Lwów.
- **sybarita* Först. Krościenko, 13. lipca; Konina, 6. lipca; Głęboka, 4. sierpnia, w wielkiej ilości na drewnianych ścianach budynków.
- **viridula* L. Kraków, 13. lipca, na urwistym brzegu; Szczawnica; Konina, 6. lipca; Ustrzyki; Lwów; Sinków, 4. sierpnia.

Parnopinae. Aaron.

Parnopes. Latreille.

- grandior* Mocs. Kraków (za Botanicznym ogrodem, 7. VIII; Ustrzyki; Hucisko Rażniowskie pod Brodami w lipcu.

